JYX JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Hirvonen, Onni

Title: Demokraattisen kokeilullisuuden puolesta, kapitalismia vastaan

Year: 2019

Version: Published version

Copyright: © 2019 Hirvonen & Eurooppalaisen filosofian seura ry

Rights: In Copyright

Rights url: http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en

Please cite the original version:

Hirvonen, O. (2019). Demokraattisen kokeilullisuuden puolesta, kapitalismia vastaan. Niin & näin, 26(2), 136-137.

Onni Hirvonen

Demokraattisen kokeilullisuuden puolesta, kapitalismia vastaan

Axel Honneth, *Sosialismin idea* (Die Idee des Sozialismus, 2015).
Suom. Arto Kuusterä & Jussi Palmusaari. Gaudeamus, Helsinki 2018. 224 s.

Axel Honneth on yksi keskeisimpiä hahmoja nykyisessä kriittisessä yhteiskuntateoriassa. On pienoinen ihme, että ensimmäistä suomennosta hänen teoksistaan saatiin odottaa näinkin pitkään. Honneth edustaa Frankfurtin koulukunnan kolmatta sukupolvea, ja hänet tunnetaan erityisesti työstään tunnustussuhdeteorian parissa. Häntä voidaan pitää yhtenä pääsyyllisenä tunnustuksen idean viimeaikaiseen suosioon yhteiskuntafilosofisessa keskustelussa. Honnethilla on ollut myös valtaisa vaikutus suomalaiseen filosofiaan, jossa useat eri tutkijat ja tutkimusryhmät ovat kehittäneet tunnustussuhdeteoriaa eteenpäin.

Honnetin tuotannossa toistaiseksi keskeisimpinä pidetään teoksia *Kampf um Anerkennung* (1992) ja *Das Rechts der Freiheit* (2011), joihin verrattuna nyt käännetty *Sosialismin idea* on pikemminkin sivuroolissa. Toisaalta käännösvalintaa puoltaa se, että *Sosialismin idea* on verrattain uusi teksti, jossa Honnethin ajattelun poliittiset päämäärät ovat erityisen selkeästi esillä.

Ismin normatiivinen ydin

Sosialismin idea koostuu neljästä osasta. Kahdessa ensimmäisessä käsitellään sosialismin alkuperäistä ydinajatusta ja sen historiallisia taustaoletuksia. Kaksi viimeistä lukua puolestaan pyrkivät tiivistämään olennaisen alkuperäisestä sosialismin ideasta ja uudistamaan sitä päivittämällä vanhentunutta ymmärryksen kehikkoa. Kirjan pyrkimyksenä on yhtäältä osoittaa, että sosialismi on poliittisena ajatussuuntana hedelmällinen, ja toisaalta konkretisoida *Das*

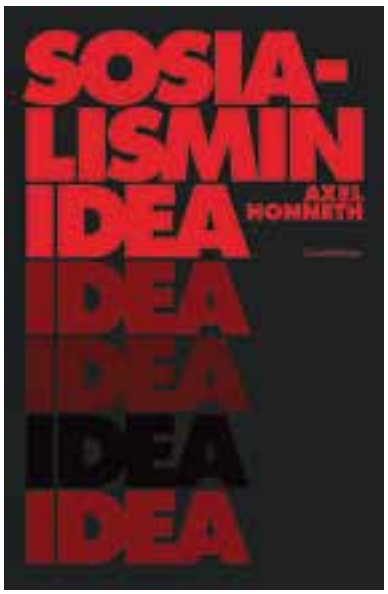

*Rechts der Freiheit*issa osin epäselviksi jääneitä yhteiskunnallisen kehityksen suuntaviivoja (7–8). Käännöksessä on mukana myös kaksi palkintopuhetta sekä kääntäjien jälkisanat, jotka johdattelevat yleisemmin Honnethin filosofiaan.

Kirjan ~~keskeisen~~ argumentin mukaan sosialismi on perinteisesti sitonut itsensä vanhentuneisiin ajattelun muotoihin, joiden myötä se on menettänyt houkuttelevuutensa. Näin ollen ajattelua on uudistettava siten, että sosialismin keskeinen idea saadaan ”takaisin jaloilleen” (18). Ennen tätä on kuitenkin selvitettävä, mikä on sosialismin ydin. Honnethin mukaan vapaus, veljeys ja tasa-arvo toimivat sekä sosialismin että kapitalismin keskeisinä normatiivisina periaatteina. Alkuperäinen sosialismi pyrki kuitenkin kapitalismin sisäisiin ristiriitoihin vetoavalla kritiikillä haastamaan kuvaa siitä, millä tavoin nämä käsitteet tulisi ymmärtää ja sovittaa yhteen. Keskeisenä erona moderniin kapitalismiin on, että erityisesti vapaus tulisi ymmärtää ”vähemmän individualistisesti ja enemmän intersubjektiivisen toteuttamisen näkökulmasta” (27) eli toisin sanoen *sosiaalisena vapautena*. Vapaus ei ole vain ulkoisten esteiden puutetta, sillä ”yksilöllinen vapaus toteutuu […] kun muita yhteiskunnan jäseniä ei pidetä mahdollisina rajoitteina oman toiminnan päämäärille vaan näiden toteuttamiselle välttämättöminä kumppaneina yhteistoiminnassa” (38).

Honneth identifioi kolme ajatuskulkua, joissa varhainen sosialismi ajautuu harhapoluille. Nämä ovat keskittyminen pelkkään talouteen, muutosvoiman näkeminen vain proletariaatissa ja oletus sosialismin voittokulun historiallisesta vääjäämättömyydestä (46–47). Näistä teoreettisista sitoumuksista seuraa, että varhainen sosialismi ei kyennyt huomioimaan yhteiskunnan sfäärien eriytymistä ja erityislaatuisuutta. Lisäksi potentiaalinen muutosvoima rajattiin tarpeettomasti vain tiettyyn kansanosaan ja motivaatio käytännön poliittisiin kamppailuihin hävitettiin metafyysisellä oletuksella historian välttämättömästä suunnasta. Varhainen sosialismi ei myöskään onnistunut ottamaan vakavissaan liberaaliin valtioon kuuluvia poliittisia vapausoikeuksia, vaan kuvitteli niiden tarpeen katoavan kehityksen myötä.

Sosialismin uudistaminen

Honneth haluaa korvata varhaisen sosialismin premissit uusilla, abstraktimmilla periaatteilla. Ensinnäkin Marxin nimiin laitetusta suunnitel-

mataloudesta tulisi siirtyä deweylaiseen tieteelliseen kokeilullisuuteen (75). Toisin sanoen, on tarkasteltava empiirisesti, mitkä institutionaaliset muodot mahdollistavat parhaiten vapauden toteutumisen talouden piirissä (77). Käytännössä tämänkaltainen sosialismi artikuloi yhteiskunnallisten ryhmien pyrkimyksiä saada vaatimuksensa kuuluville siten, että kommunikaation esteet purkautuvat ja sosiaalinen vapaus lisääntyy (84). Honneth identifioi sosialismin vastapooliksi talousteorian, joka pyrkii oikeuttamaan ”markkinat ainoana tehokkaana taloudellisen toiminnan koordinointikeinona” (86). Sosialismin keskeinen tehtävä onkin puhdistaa markkinoiden käsite siihen kytketystä kapitalismista. Honneth ei siis ole markkinoita vastaan, vaan hän vastustaa kapitalistista markkinoiden järjestämistapaa. Ei ole kuitenkaan selvää, mitkä ovat ne erityiset kapitalistiset piirteet, joista tulisi pyrkiä eroon ja mikä on se markkinoiden muoto, joka jää jäljelle näiden poistamisen jälkeen. Toisaalta normatiivinen ohjenuora institutionaalisten uudistusten arviointiin on selkeä: sosiaalisen vapauden lisääntyminen.

Toinen keskeinen uudistus, jonka puolesta Honneth argumentoi, on yhteiskunnan funktionaalisen eriytymisen ottaminen vakavasti (104). Markkinoiden ja talouden lisäksi sosialismin tulisi huomioida sekä perheen että kansalaisyhteiskunnan sfäärit. Haasteena on tosin määrittää, miten vapaus erillisten sfäärien sisällä saadaan toimimaan yhdessä kokonaisuutena (109). Honneth hakee tähän ratkaisua käyttämällä organismin metaforaa: institutionaaliset sfäärit toimivat eliminä koko yhteiskunnan organismissa (111). Hän myöntää, että organistinen ajattelu on filosofisesti osin epäilyttävää, mutta sivuuttaa nämä haasteet, ja kirjan loppua kohti hän jopa siirtyy käyttämään termiä ilman erillisiä mainintoja sen analogisesta tai metaforisesta luonteesta.

Sfäärien yhteensovittamisen keskeisin seuraus on demokratisointi. Honneth ei näe demokratiaa pelkkänä päätöksentekomenetelmänä vaan *elämänmuotona*, jossa eri institutionaaliset sfäärit ”tukevat ruumiin elinten tavoin toisiaan pakottomasti yhteiskunnan korkeamman ykseyden uusintamisessa” (114). Sfäärien yhteiselämän ohjausmekanismiksi Honneth kaavailee demokraattista poliittista julkisuutta, jonka myötä myös sosialismin piiri laajenee proletariaatista kaikkiin kansalaisiin (119–121).

Kirjan lopputulemana on kuva demokraattisesta ja kokeilullisesta sosialismista kansainvälisenä, mutta paikallisesti juurtuneena poliittisen ajattelun mallina, joka panostaa yksilönvapauteen solidaarisuuden kautta. Tätä Honneth kuvaa pakottomaksi yhteispeliksi funktioiden eriytyneisyydessä (131). Honneth esittää kunnianhimoisen pyrkimyksensä sosialismin uudistamisesta metapoliittisena projektina, jolla ei ole tarkoitusta viitata käytännön politiikkaan (18). Samanaikaisesti sosialismin idean pitäisi kuitenkin nousta uudeksi poliittisen orientoitumisen lähteeksi.

Kritiikin paikkoja

Haluan lopuksi nostaa esiin muutamia kriittisiä huomioita. Honneth kuvaa sosiaalista vapauskäsitystä holistisena individualismina, jonka mukaan vapautta ei voi toteuttaa pelkkä yksittäinen henkilö ”vaan ainoastaan sopivalla tavalla muodostettu kollektiivi” (39). Holistisen individualismin käsitteen Honneth ottaa Philip Pettitiltä, mutta hänen tulkintansa Pettitin alkuperäisestä ideasta on osin kummallinen. Pettitille holismi ja individualismi ovat kaksi erillistä sosiaalisen ontologian kantaa, jotka vastaavat eri ongelmiin. Holismin mukaan sosiaaliset toimijat ovat ylipäänsä (kausaalisesti tai loogisesti) riippuvaisia toisistaan. Individualismi puolestaan puolustaa intentionaalisen toimijan asemaa suhteessa yhteiskunnallisiin lainmukaisuuksiin. Näin muotoiltuna holistiseen individualismiin ei sisälly oletusta, että ”jokainen huolehtii eivälineellisistä syistä kaikkien muiden itsetoteutuksesta” (39), vaan sen alla on esimerkiksi mahdollista puolustaa myös kapitalismia. Kysymys parhaasta tavasta ymmärtää vapauden käsite on eri kysymys kuin sosiaalisen ontologian kysymykset holismista ja individualismista. Toisaalta holistinen individualismi on kanta, joka nykysosialistien tulisi joka tapauksessa ottaa, jos he mielivät puolustaa yksilöiden vapautta mutta samalla painottaa näiden keskinäistä riippuvuutta toisistaan.

Institutionaalista kokeilullisuutta puolustaessaan Honneth ehdottaa, että pitäisi perustaa tietoarkisto sosialistisista uudistuksista ja niiden vaikutuksista (90). Mutta millainen tämä arkisto olisi? Esimerkiksi tälläkin hetkellä internet sisältää valtavan määrän tietoa siitä, miten erilaiset yhteiskunnat ovat järjestäneet instituutionsa ja mitä seurauksia erilaisilla yhteiskunnallisilla muutoksilla on ollut. Haasteena vaikuttaisi pikemminkin olevan aineiston tulkinta kuin sen puute. Avoimen tiedon aikakaudella vaikuttaa myös erikoiselta, että sosialisteilla olisi oma erityinen arkistonsa. Eksklusiivisuutta Honneth ei toki ehdotakaan, mutta lukijalle jää epäselväksi, mikä sosialistisen *muistivälineen* ero on esimerkiksi erinäisiin *think tank*eihin. Kenties ero löytyy normatiivisesta perspektiivistä. Tällä saralla Honneth (93) pyrkii rakentamaan uudelleen suurta kehitystarinaa. Sosialistiseen tietoarkistoon tallennetut institutionaaliset kehitysaskeleet tulisi nähdä historian merkkeinä, jotka näyttävät suuntaa tulevaisuuden pyrkimyksille.

Honnethia voisi haastaa edellä mainittujen seikkojen lisäksi useammassa muussakin kohdassa, mutta kirjan pääajatuksiin tieteellisen kokeilullisuuden tärkeydestä sekä demokratian ja vapauden keskeisyydestä on helppo yhtyä. Arto Kuusterän ja Jussi Palmusaaren käännös on korkeatasoinen ja Honnethin paikoin kuivakka ja vaikeaselkoinenkin kieli on saatu soljumaan suomeksi ilahduttavan hyvin. Kirjaa voi helposti suositella kaikille niille, joita kiinnostaa joko sosialismin ajatushistoria tai vasemmistolaisen ajattelun normatiivinen ydin.